

Рецензия

от доц. д-р Иво Динчев Чолаков (НАИМ – БАН),

председател на научно жури, във връзка с публична защита на дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен „Доктор“ утвърдено със заповед № I 2084 от 22.12.2023 г. на Директора на НАИМ – БАН

Област на висше образование: 2. Хуманитаристика

Професионално направление: 2.2. История и археология

Автор на дисертационния труд: Ангел Богданов Григоров

Тема: „Динамика на развитието на селищната система в Казанлъшката котловина. ГИС базиран пространствен анализ по данни от Археологическа карта на България“

Научен ръководител: доц. д-р Георги Борисов Нехризов (НАИМ – БАН)

Ангел Богданов Григоров е редовен докторант към Секция за интердисциплинарни изследвания и Археологическа карта на България на НАИМ – БАН от 2018 г. Допускането му до настоящата защита е в съответствие със Закона за развитието на академичния състав в Република България и Правилника за придобиване на научни степени и академични длъжности на Националния археологически институт с музей при БАН.

Темата на дисертационния труд на Ангел Григоров е ясно регионално обособена (Казанлъшката котловина) и налага всеобхватен анализ на живота на древните хора (от неолита до Късното средновековие по данни от Археологическа карта на България). Изследването е много актуално – в световен мащаб широко са разпространени регионални проучвания, изучаващи развитието на селищните системи с прилагането на

съвременни компютърни технологии. Дисертационният труд представя едно задълбочено изследване, което до голяма степен е новаторско за българската археология. За да се справи с поставените цели, докторантът е свършил огромно по количество, задълбочена и прецизна работа. Тя обхваща дейностите от събирането и обработката на първичната информация от терена през създаване на бази данни и разнообразни техни анализи до създаване на различни реконструкции на средата и селищните модели. Боравенето с разнообразни методи и инструменти за пространствен анализ и геоинформационни технологии показва доброто ниво на подготовка на докторанта. Някои от тях Ангел Григоров използва за първи път при археологически изследвания в България – например тези за реконструкцията на пътната мрежа в различните епохи. Статистическият софтуер, ползван в работата, също показва доброто ниво на познаването му. Докторантът използва пълноценно информацията от Автоматизираната информационна система – Археологическа карта на България (АИС АКБ), както и от различни исторически извори и научна литература по темата.

Дисертационният труд на Ангел Григоров е разделен на две части – текст и каталог. Текстовата част е с общ обем 307 страници и включва въведение, четири глави, заключение, библиография, приложения, както и 106 фигури, разпределени в текстовата част. Каталогът е от 64 страници, оформен като таблица, представяща 2098 обекта, всеки с уникален каталожен номер.

Въведението (стр. 4-11) представя целите и задачите, които авторът си поставя, както и методите на работа, които той прилага. Докторантът си дава ясна сметка за ограниченията и потенциалните неточности на направеното изследване, като ги описва подробно. Тук може да бъде добавено и ограничението, че обектите са представени като точки, като това има своите плюсове и минуси. При представянето на хронологичните граници е разяснено възприетото от автора вътрешно разпределение на периодите, като то е съобразено, както с общоприетите дати, така и с датировката на обектите, регистрирани в АИС АКБ, и с които той борави. Въпреки това, представянето на неолит и халколит заедно в общ раздел „праистория“, при положение, че бронзовата и ранната желязна епоха се разглеждат отделно, може би не е особено коректно като формат.

Глава 1. Физикогеографски характеристики на Казанлъшката котловина (стр. 12-29). В тази част на работата са разгледани особеностите на релефа и климата,

водоизточниците, типа почви и природните ресурси в проучваната територия. На моменти описанието им е прекалено подробно, особено в раздела за почвите. Важен принос в тази глава е анализът на палеосредата, с чиято помощ авторът прави реконструкция на селищните модели в разглежданата територия.

Глава 2. Теоретични основи и история на проучванията (стр. 30-54). В тази глава е проследено историята на развитието на пространствените анализи и изграждането на селищните модели, както по света, така и в България. Подробно са разгледани различни теории за селищните модели и системи в археологията, като на критичен анализ са подложени някои от най-известните подходи и методи, напр. „Анализ на прилежащите територии около даден обект“; „Анализ на точкови модели“, „Анализ на най-близкия съсед“ и пр. Дефинирани са термините, използвани в изследването като „Археологически обект“, „Селищни модели“ и „Селищни системи“, като са дискутирани концепциите на различни археологически школи по въпроса. В главата е проследена и обобщена историята на археологическите проучвания в Казанлъшката котловина. Безспорно предимство за работата е личното участие на Ангел Григоров в част от теренната работа – първо като участник, по-късно и като ръководител на различни експедиции за теренни издирвания в района.

Глава 3. Методика на изследването (стр. 55-71). Тази глава описва методиката за подготовка на данните, които са в основата на направените анализи. Събраната информация е систематизирана и обединена в каталог и база данни, разработена с помощта на географски информационни системи (ГИС). За основа на каталога и ГИС базата данни е използвана информацията от АИС АКБ, надградена с исторически извори и пътеписи, краеведски и литературни източници, анализ на картен материал, топонимия, аерофото и сателитни изображения. Каталогът е създаден в Google Sheets, удобен за работа и в него е представена цялата налична информация за обектите, организирана в различни колони. ГИС базата данни е разработена по начин, който позволява лесното ѝ използване и при бъдещи анализи, различни от приложените в това изследване. Към първичната информация за обектите, са добавени различни данни, които да направят възможни извършването на разнообразни пространствени анализи, необходими за работата. Особено полезно е използването на цифров модел на терена и свързаните с него реконструкции на хидрографската система и древния релеф, абстрахирайки се от направените съвременни промени, каквито са изграждането на язовирите Копринка и Жребчево. Това дава допълнителна достоверност на

пространствените анализи при изследванията на селищните модели и системи. Изборът, обектите да са представени само като точки, чиито координати са в техния център, е до голяма степен предопределен от липсата на информация за площта им в повечето случаи. В глава 3.4. Създаване на деривати и пространствени анализи, вероятно поради недоглеждане, има механично повторение на два от абзаците – стр. 63-65.

Глава 4. Анализи на селищната система в Казанлъшката котловина (стр. 72-245). В тази част от дисертационния труд са представени всички извършени анализи и резултатите от тях, чрез които се прави опит за възстановка на селищното развитие в Казанлъшката котловина. Комбинирането на различни пространствени анализи дава представа за взаимодействието на общностите през различни хронологични периоди, както помежду си, така и със заобикалящата ги среда. Реконструкцията на пътната мрежа в котловината през различните епохи, използвайки едновременно няколко анализа, според мен е един от сериозните приноси на работата. Любопитни са резултатите, постигнати при анализа на видимостта на някои от обектите, особено за “невидимите зони” на Севтополис. Направена е демографска реконструкция на населението на Казанлъшката котловина през различните периоди (4.5). Авторът е предпазлив в предположенията си относно етническите характеристики на населението в района, още повече, че далеч не цялата площ на Казанлъшко е обходена тотално и заявяването на сигурна етнокултурна принадлежност на този етап би било свръхинтерпретация. Имам някои забележки относно вътрешната подредба на някои части в тази глава. При подробното разглеждане на обектите по периоди праисторията (4.2.1) и бронзовата епоха (4.2.2) са следвани от Античност (4.2.3) като отделна рубрика с изричното упоменаване, че обектите от нея няма да се включват поради широките им хронологически граници. Продължава се с желязна епоха (4.2.4), в която са включени като подрубрики ранната (4.2.4.1) и късната (4.2.4.2) желязна епохи и след тях, като отделни части, са поставени надгробните могили (4.2.5) и Севтополис (4.2.6). Въпреки, че безспорно Севтополис и вероятно по-голямата част от могилите са свързани именно с късната желязна епоха, мястото им по-скоро е след изброяването на периодите, където като вид обекти са представени плоски некрополи от различни периоди (4.2.10).

Заклучение (стр. 246-254). Всички направени анализи въз основа на археологическите данни за Казанлъшката котловина са използвани за проследяване на динамиката на развитието на селищната система. Авторът показва как селищните

модели се променят през различните епохи, проследява приемствеността между тях и хипотетично реконструира пътната им мрежа. Интересен извод е, че един от основните фактори за местоположението на селищата е наличието на удобна комуникация (стр. 251). Добро впечатление прави самокритичността на автора и разбирането му за ограниченията и потенциалните неточности на направеното изследване, а направените изводи са съобразени с опасността от свръхинтерпретация. Доброто ниво на боравене с разнообразни ГИС приложения и статистически софтуер изключително помага за справянето с огромното количество информация, използвана при дисертационния труд. Добавянето на цялостна оценка и критичен анализ на избраните инструменти за статистически и ГИС анализи би допълнило дисертационния труд със следното: доколко са подходящи за поставените цели, колко лесно или трудно се интерпретират резултатите, какво остава „скрито“ от тях и за какво се налага ученият да влага допълнителни знания, за да се стигне до направените изводи. Един такъв обобщен критичен анализ би бил много полезен при бъдещата публикация на дисертацията.

Впечатляващ е обемът на използваната литература – над 500 публикации. Добро е и качеството на илюстративния материал. Разпределянето на фигурите в текстовата част е добър подход при онагледяване на изложението, като според мен това може да се приложи и за тринадесетте приложения, които са представени отделно. Смятам, че някои от фигурите съдържат прекалено много информация и затрудняват възприемането им от читателя. Такива например са част от тези, показващи резултатите от прилагането на CFMN анализа – фиг. 68, 74, 78 и 86.

Авторефератът отговаря на изискванията и неговата структура отразява основните части на дисертационния труд. Справката за приносите отразява най-важните постижения на изследването. Сериозен е списъкът с публикации по темата, специализациите и докладите на научни форуми, свързани с работата по дисертацията. В представения дисертационен труд не съм открил данни за плагиатство.

Дисертационният труд без съмнение е много актуален, приносен, като демонстрира както солидната подготовка и опит в изследваната област, така и добрата техническа компетентност на неговия автор. Структурата му е добра, отлично впечатление правят коректните цитирания навсякъде. Смятам, че е необходимо трудът да бъде публикуван като монографично издание.

С оглед на написаното, убедено препоръчвам на научното жури да присъди на Ангел Богданов Григоров образователната и научна степен „доктор“.

София

14.02.2024 г.

A handwritten signature in blue ink, consisting of a large, stylized loop followed by a vertical stroke and a long diagonal line extending upwards and to the right.

доц. д-р Иво Чолаков